

NAUKA U PROGRAMU JAVNOG MEDIJSKOG SERVISA SRBIJE

Sažetak: Transformacija Radio-televizije Srbije u javni servis Srbije proces je koji je praćen mnogim teškoćama. Programski zahtevi koji se postavljaju pred ovu medijsku kuću jesu da raznovrsnošću programa i kvalitetom odgovori standardima javnog servisa. Naučni program mogao bi, stoga, biti jedan od indikatora uspešnosti ovog procesa, s obzirom na to da je reč o veoma skupom programu namenjenom publici visokih zahteva. Nesumnjivo da je Radio-televizija Srbije u svojoj istoriji dužoj od pola veka negovala ovaj program u cilju popularisanja nauke i naučnih dostignuća. Danas je njegoa pozicija proizvod složenih uticaja, među kojima su i oni iz medijskog okruženja Srbije koje sve više podleže tabloidizaciji. Ipak, Javni medijski servis Srbije ne odustaje od približavanja nauke publici.

Ključne reči: Radio-televizija Srbije, javni servis, naučni program, programski standardi.

Uvod

Položaj nauke u programu Javnog medijskog servisa Srbije u ovom radu biće posmatran kao jedan od indikatora ostvarivanja funkcije javnog servisa, naročito kada su u pitanju standardi kvaliteta i raznovrsnost programa. Od 2006. godine kada je Radio-televizija Srbije započela proces transformacije ona se suočila sa ozbiljnim zahtevom da se od, do tada državne televizije, transformiše u javni servis čija su osnovna obeležja da bude nezavisan od političkih i ekonomskih uticaja, da obezbedi raznovrsnost programa i program visokog kvaliteta, kao i da obezbedi poštovanje ljudskih prava i pluralizam mišljenja. U širokom spektru programa koji je propisan zakonom za javni servis nalazi se i naučni program. Naime, Zakon o radiodifuziji¹ donet 2002. godine uvodi koncept javnog radiodifuznog servisa u Srbiji. Glavni zadatak javnog servisa jeste da proizvodi i emituje programe informativnog, kulturnog, umetničkog, obrazovnog, verskog, naučnog, dečjeg, zabavnog, sportskog i drugih sadržaja, kojima se obezbedjuje zadovoljavanje potreba svih gradjana. Zakonom su predviđene i druge obaveze i odgovornosti javnih radiodifuznih servisa² kao što su: kvalitetan prijem signala za najmanje 90

¹ Zakon o radiodifuziji dostupan na: <http://www.parlament.rs/narodna-skupstina-872.html>, posećeno 28.12.2011.

² Zakon je propisao da se Radio-televizija Srbije transformiše u dve radiodifuzne ustanove: Radiodifuznu

odsto stanovništva, proizvodnja programa od "opšteg interesa", "raznovrsnost i izbalansiranost sadržaja kojima se podržavaju demokratske vrednosti savremenog društva, a naročito poštovanje ljudskih prava i kulturnog, nacionalnog, etničkog i političkog pluralizma ideja i mišljenja"³.

Kad je raznovrsnost programa u pitanju, Zakon pravi jasnu razliku između komercijalnih emitera i javnih radiodifuznih ustanova. Iako Zakon o radiodifuziji ne propisuje raznovrsnost programa kao obavezu za komercijalne stanice, ovim Zakonom (član 68) određeno je da programi ovih emitera budu kvalitetni "kako sa tehničkog stanovišta, tako i sa stanovišta sadržaja programa" i da "doprinose podizanju opšteg kulturnog i sazajnog nivoa građana" (Matić, 2009:27).

U ovom radu analiziran je naučni program Drugog programa Televizije Beograd⁴ i Drugog programa Radio Beograda⁵ u periodu od 1. do 30. novembra 2011. godine. Predmet istraživanja je bio naučni program i emisije posvećene nauci sa ciljem da se utvrdi koliko se i kako u Javnom medijskom servisu Srbije obrađuju sadržaji posvećeni nauci. Cilj istraživanja je da se ustanovi mesto i uloga sadržaja posvećenih nauci u Javnom medijskom servisu Srbije analizom programskih šema i kroz intervju sa odgovornim urednikom Naučne rubrike Televizije Beograd i glavnim i odgovornim urednicima Drugog i Trećeg programa Radio Beograda⁶. Polazne hipoteze su: prva – temama iz nauke nije posvećeno dovoljno prostora na Televiziji Beograd i druga, Radio Beograd posvećuje veću pažnju naučnim temama.

U Srbiji su retka istraživanja programske raznovrsnosti televizijskih i radijskih kanala. Rezultati istraživanja pod nazivom "Raznovrsnost TV programa u Srbiji" objavljeni su 2009. godine. Ovim istraživanjem obuhvaćeno je šest televizijskih stanica - RTS 1, RTS 2, TV Pink, TV B92, RTV 1 i RTV 2. Ustanovljeno je da su programi Javnog medijskog servisa Srbije raznovrsniji od komercijalnih televizija, ali i javni servis i komercijalne televizije najviše vremena posvećuju istim vrstama programa – informativnom, igranom, zabavnom, oglasnom i sportskom programu, dok su kulturno-umetnički, dečji i obrazovni program zanemareni. Ova tri programa (kulturno-umetnički, dečji i obrazovni) zajedno zauzimaju u ukupnom programu manji prostor od reklamnog. Danak komercijalizaciji dao je i Javni medijski servis Srbije – Prvi program, pokazuju rezultati ovog istraživanja, bori se sa komercijalnim televizijama za bolji rejting, a Drugom programu televizije prepušteno je da ostvaruje ulogu javnog servisa kada je u pitanju raznovrsnost programa (Matić, 2009). U ovom istraživanju naučni program nije posebno praćen – on je deo obrazovnog programa.

"U kategoriji obrazovnog programa javni servis se postavlja kao odgovarajuća alternativa komercijalnoj televiziji. To međutim, nije Prvi program Republič-

ustanovu Srbije i Radiodifuznu ustanovu Vojvodine.

³ Zakon o radiodifuziji, član 77.

⁴ Reč je o emisijama Rubrike za nauku koje su jasno profilisane kao naučne.

⁵ Reč je o emisijama Obrazovne redakcije (s obzirom da ne postoji naučna redakcija) u kojima se redovno prate naučne teme.

⁶ U radu su date osnovne koncepcijske smernice kada je reč o nauci na Prvom, Drugom i Trećem programu Radio Beograda.

kog javnog servisa, već njegov Drugi program (oko 10% minutaže, 37 emisija)" (Matić, 2009: 50).

Na sajtu Republičke radio-difuzne agencije koja je ovlašćena da vrši zakonski nadzor nad radom javnog servisa dostupna je analiza koju je uradila Služba RRA za nadzor i analizu pod nazivom "Uporedna analiza zastupljenosti programskih sadržaja 2009–2011". Do sličnih rezultata došlo je i ovo istraživanje. RTS nudi najraznovrsniji program (analizirane su i komercijalne televizije sa nacionalnom dozvolom), ali je žanrovska struktura nedovoljno izbalansirana. U zaključku se navodi da Prvi program RTS-a emituje one vrste programa koje preovlađuju i kod komercijalnih emitera (informativni, zabavni, filmski i serijski). Drugi program RTS-a emituje raznovrsniji program uključujući naučno-obrazovni, dečji, dokumentarni i kulturno-umetnički, a procenat ovih programa u ukupnom vremenu je značajan. Stoga i ovi autori iznose zaključak da Drugi program obavlja funkciju javnog servisa, a Prvi se takmiči sa komercijalnim televizijama za veću gledanost i deo reklamnog kolača. I ovo istraživanje potvrdilo je uticaj komercijalizacije na programsku raznovrsnost javnog servisa (Prvog programa). Komercijalne televizije sa nacionalnom dozvolom (TV Pink, TV Avala, TV B92, TV Prva i Hemi TV–TV Košava) imaju vrlo oskudnu programsku ponudu. One favorizuju četiri vrste programa (informativni, zabavni, filmski i serijski) dok su ostali tipovi zastupljeni na nivou statističke greške ili ne postoje. Kod ovih emitera jasno je vidljiv trend favorizovanja programa koji imaju visoke rejtinge, navodi se u analizi. Naučni program u ovoj analizi deo je naučno-obrazovnog programa i konstatovan je zabrinjavajući pad iz godine u godinu zastupljenosti naučno-obrazovnog programa na Prvom programu RTS-a. Situacija je mnogo bolja kada je u pitanju Drugi program – ovaj program "konstantno i u značajnom procentu" emituje naučno-obrazovne sadržaje (u 2011. – 9,44 odsto). Za razliku od televizije, raznovrsnost programskih sadržaja Radio Beograda nije bila predmet istraživanja RRA.

Šta je javni rtv servis?

Na ranu definiciju javnog servisa kao "vrstu javne tj. društvene usluge koju obezbeđuje država – efikasno dopremanje kvalitetnog signala koja je podjednako dostupna svim građanima" ukazuje Jovanka Matić (2010:11). Prve principe javnog radio-difuznog servisa ustanovio je Džon Rit, prvi direktor BBC-a, a u povelji korporacije BBC Parlament je definisao javnu službu kao "službu za emitovanje programa radi informisanja, obrazovanja i zabave" (Šingler, Viringa, 2000:50). Savremeno shvatanje uloge javnog radiodifuznog servisa, iako se oslanja na ove prve principe, ističe javni servis kao medij koji vrši javnu uslugu u interesu demokratije i civilnog društva – informišući građane i omogućavajući im da sticanjem informacija i znanja obavljaju građanske dužnosti. Rade Veljanovski u knjizi "Javni RTV servis u službi građana" ovako definiše javni servis:

"Javni servis je neprofitna, nezavisna radio-televizijska organizacija, osnovana u ime opšte javnosti i finansirana iz javnih prihoda, koja raznovrsnim, uravno-

teženim, visokokvalitetnim programima zadovoljava potrebe najvećeg mogućeg broja građana, odnosno najšire javnosti, nepristrasno i bez diskriminacije" (Veljanovski, 2005:28).

Jovanka Matić govori o principima i funkcijama javnog servisa. U principe ubraja univerzalnu dostupnost, nezavisnost, autonomnost i raznovrsnost.

"Nezavisnost podrazumeva finansijsku nezavisnost (dovoljno, stabilno, kontinuirano i transparentno finansiranje), a autonomija samostalnu programsku i nepristrasnu uređivačku politiku u odnosu na političke i ekonomske interese i uticaje" (Matić, 2010: 11).

U funkcije javnog servisa spadaju odnos prema građanima kao aktivnim subjektima, a ne potrošačima; predstavljanje različitih socijalnih grupa bez diskriminacije; uvažavanje heterogenosti publike (naročito manjinskih grupa); poštovanje jezičkih razlika i zaštita nacionalnog identiteta i kulture (Matić, 2010). Principi na kojima počiva javni radio-difuzni servis navedeni su i u zbirci dokumenata i tekstova "Radio-difuzija javnog servisa u tranziciji" (Prajs, Reboj, 2002: 13). To su već pomenuti principi univerzalnosti, raznovrsnosti i nezavisnosti, s tim što se ovde dodaje jedan novi princip koji postaje važan u medijskom okruženju u kome javni servis deluje zajedno sa komercijalnim medijima: prepoznatljivost. Ovaj princip odnosi se na kvalitet programa i pristup temama koji mora biti prepoznatljiv (Prajs, Reboj, 2002).

Zakon o radio-difuziji u članu 4 definiše javni radio-difuzni servis:

"Javni radio-difuzni servis: proizvodnja, kupovina, obrada i emitovanje informativnih, obrazovnih, kulturno-umetničkih, dečijih, zabavnih, sportskih i drugih radio i televizijskih programa koji su od opšteg interesa za građane, a naročito u cilju ostvarivanja njihovih ljudskih i građanskih prava, razmene ideja i mišljenja, negovanja političke, polne, međunacionalne i verske tolerancije, kao i očuvanja nacionalnog identiteta".

Obaveze javnog servisa takođe su određene Zakonom (član 78). Među jednaest tačaka nalaze se nezavisnost od vlasti, politike i ekonomskih centara moći, emitovanje programa namenjenih specifičnim društvenim grupama bez diskriminacije, poštovanje jezičkih standarda većinskog stanovništva i nacionalnih manjina, očuvanje kulturnog identiteta kako većinskog naroda, tako i nacionalnih manjina i etničkih grupa, da obezbedi emitovanje sadržaja vezanih za delovanje udruženja građana, nevladinih organizacija i verskih zajednica, da obezbedi emitovanje programa nezavisne produkcije i obezbedi razvoj savremenih tehnoloških standarda.

Naučni program

Nauka, kao „ljudsko saznanje o prirodi, čoveku i društvu koje relativno odgovara objektivnoj stvarnosti" (Pešić, 1999: 5), predmet je i medijske komunikacije. Programski sadržaji radio i televizijskih stanica pokrivaju teme iz oblasti medicine, tehnike, informatike, astronomije, psihologije i svih ostalih oblasti naučnih istra-

živanja i saznanja. Cilj ovakvog programa je da populariše i auditorijumu približi nauku, da dopuni postojeća i stekne nova znanja, bilo u cilju objašnjenja fenomena iz svakodnevnog života ili u cilju informisanja o razvoju i budućnosti naučnih dostignuća. Koliki značaj publika u Srbiji pridaje obrazovno-naučnim sadržajima u Srbiji pokazuje istraživanje Centra za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma Javnog medijskog servisa Srbije⁷ po kome većina populacije, čak 74 odsto, smatra da TV programi, emitovanjem obrazovno-naučnih sadržaja doprinose širenju znanja.

Informacije o uspesima i dometima nauke namenjene su svima.

“Iako, naravno, nekada mogu biti namenjene samo upućenijim gledaocima, a neke teme bliske tek poznavateljima, emisije iz nauke, uz izvesnu diferencijaciju prema sadržinskom interesovanju i dubini razmatranja, po programskoj koncepciji pretpostavljaju komunikaciju sa širokim i ne naročito posvećenim auditorijumom” (Canić, 1997: 13).

Upravo zbog potrebe da naučne teme objasne i prevedu na jezik blizak većini, pisanje o naučnim temama nije jednostavan novinarski posao. Novinarstvo u nauci “ima viši kvalitet nego u drugim oblastima, a za to postoje dobri razlozi” (Rus-Mol, 2005: 219). Da je potrebno bogato znanje i veština novinara potvrđuje i Miodrag Ilić govoreći o novinarima Obrazovno-naučnog programa Radio-televizije Srbije koji je kasnije prerastao u Kulturno-obrazovni program:

“Kroz ovu redakciju prošlo je nekoliko generacija izvrsnih stvaralaca, velikih majstora televizijske edukacije, a može se reći da su i danas u njoj okupljeni oni koji pripadaju najsposobnijima, novinari-erudite, savesni istraživači, entuzijasti koji umeju da koriste vizuelizaciju obrazovnih sadržaja i da budu medijatori, posrednici između stručnjaka, naučnika, profesionalnih poznavalaca određenih oblasti znanja i širokog auditorijuma” (Ilić, 2006: 169).

Izbor tema iz nauke o kojima će mediji izveštavati zavisi, pre svega, od aktuelnosti, kao i od informisanosti novinara i urednika i njihovih ličnih sklonosti.

“Ovako, publika je nezaštićena i izložena nesistematičnom i dezorijentisanom izveštavanju o nauci. Pojedine naučne discipline nailaze na različit tretman medija: uvedena je neformalna hit-lista na kojoj vode medicina, biološke nauke i informacione tehnologije” (Rus-Mol, 2005: 221).

Društvene nauke su, smatra Rus-Mol, zanemarene u medijima. Ipak, srpski auditorijum je najviše zainteresovan upravo za te teme. Prema navedenom istraživanju Centra za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma Javnog medijskog servisa Srbije gledaoci su najveće interesovanje pokazali za sadržaje o običajima i tradiciji naših naroda, o porodici i porodičnim odnosima i za srpski

⁷ Istraživanje „Stavovi gledalaca o obrazovno-naučnim i religijskim sadržajima na Televiziji Beograd” autorke Slavice Josifović, objavljeno je jula 2003. godine, a sprovedeno na zahtev redakcije Obrazovno-naučnog programa. Predmet istraživanja obuhvatio je stavove i mišljenja auditorijuma o ulozi i značaju obrazovno-naučnih sadržaja na televiziji, o preferencijama ka određenim obrazovno-naučnim sadržajima i o odnosu prema trenutnoj zastupljenosti tih sadržaja.

jezik. Od tema kojih nema dovoljno u obrazovno-naučnom programu ispitanici su izdvojili teme iz savremene nauke i novih tehnologija i istorije i kulture naših naroda. Ipak, isto istraživanje je pokazalo da nešto više od polovine stanovnika Srbije - 51,4 odsto, smatra da, u odnosu na celokupan program, ima dovoljno obrazovno-naučnog sadržaja u programu Radio-televizije Srbije.

Teme iz nauke nisu predstavljene jedino kroz naučni program. Ima ih i u srodnim programima: obrazovnom, školskom, dečjem, a često i u informativnom programu. Prateći dešavanja u oblasti nauke, objavljivanjem najnovijih dostignuća i trendova, informativne emisije često prate i rad budžetskih korisnika: naučnih instituta, univerziteta i drugih ustanova za čiji je rad javnost zainteresovana.

Imajući u vidu moć medija, posebno televizije kao najgledanije⁸ jasno je koliki značaj može imati program posvećen naučnim temama. Zbog toga neke medijske kuće, posebno one koje imaju status javnog servisa, u svojoj organizaciji imaju izdvojenu naučnu redakciju.

Naučni program Televizije Beograd

Sve televizijske stanice, a posebno Televizija Beograd⁹, u obavezi je da u svoj program uvrsti i program koji obrazuje. Na to obavezuje i Zakon o radiodifuziji. Kako bi zadovoljila postavljene standarde, pored Informativnog i Zabavnog, Televizija Beograd proizvodi i Kulturno-obrazovni program. U okviru njega postoje: Redakcija za kulturu, Dokumentarna redakcija, Dečja i školska redakcija, Redakcija igranog i serijskog programa, Redakcija za nauku i obrazovanje. U okviru nje rade: Naučna rubrika¹⁰, Obrazovna rubrika i Ekološka rubrika.

Pre nego što je postala Naučna rubrika 2007. godine, u okviru Redakcije za nauku i obrazovanje Naučna redakcija Televizije Beograd, osnovana je 1. maja 1970. godine u okviru Obrazovno-naučnog programa. Prva serija koju je emitovala bila je "Nauka 70". Ipak, priča iz nauke bilo je i ranije na programu. U godini kada Televizija Beograd počinje redovno emitovanje programa, 1958, emitovan je prilog iz ruskog naučnog filma "Sputnjik I", a tokom 60-ih godina emitovane su brojne obrazovno-naučne emisije.

Javni medijski servis Srbije, kada je reč o televiziji, konceptijski je tako postavljen da Prvi program emituje uglavnom informativne i zabavne sadržaje, dok Drugi program karakteriše raznovrsnost programskih sadržaja. Među njima je i naučno-obrazovni. Prema istraživanju Republičke radio-difuzne agencije „Upo-

⁸ Prema istraživanju Centra za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma Radio televizije Srbije, objavljenom januara 2011. godine pod nazivom "Gledanost grupe televizijskih programa sa nacionalnom pokrivenošću i 'ostalnih' TV programa (2007-2010)", autorke Nede Senić, gledanost televizije raste iz godine u godinu, a u 2010. godini prosečno gledanje televizije po stanovniku u Srbiji trajalo je 5 sati i 15 minuta. Raste i broj TV prijemnika u srpskim domaćinstvima. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u 2011. godini procenat je 98,9.

⁹ Televizija Beograd deo je RTS-a, odnosno Javnog medijskog servisa Srbije. Televiziju Beograd čine Prvi i Drugi program. Deo nje su i RTS SAT i RTS Digital koji nisu predmet analize jer je reč o satelitskom i eksperimentalnom programu.

¹⁰ Za Naučnu rubriku radi dvanaest novinara, a odgovorni urednik je Ilija Cerović.

redna analiza zastupljenosti programskih sadržaja 2009 – 2011“ učešće naučno-obrazovnih sadržaja u ukupnom programu Televizije Beograd poslednjih godina beleži pad (Tabela 1 i 2).

Tabela 1. Učešće naučno-obrazovnih sadržaja u ukupnom programu RTS1

RTS1	2009	2010	2011
Vrsta sadržaja	% učešća	% učešća	% učešća
Naučno-obrazovni	2,16	1,25	0,41

Tabela 2. Učešće naučno-obrazovnih sadržaja u ukupnom programu RTS2

RTS2	2009	2010	2011
Vrsta sadržaja	% učešća	% učešća	% učešća
Naučno-obrazovni	9,86	12,36	9,44

S obzirom na to da ne postoje kvote koje propisuje Republička radio-difuzne agencija o količini programa određenog sadržaja, ne može se reći da li su izneti procenti zadovoljavajući, ali, prema poslednjem istraživanju programskog statusa RTS-a kao javnog servisa u auditorijumu¹¹, 59,6 odsto građana Srbije smatra da Javni medijski servis neguje obrazovno-naučni program.

Emisije Naučne rubrike emituju se pre svega na Drugom programu Javnog medijskog servisa Srbije. Prema podacima dobijenim u razgovoru sa odgovornim urednikom te rubrike Ilijom Cerovićem emisije emitovane tokom 2011. godine su: „Obrazovno-naučni magazin Kontekst 21“¹², „Naučni intervju“¹³, „Svetski izazov“¹⁴, „ECCE HOMO“¹⁵, „Nauka 2011“¹⁶, „Naučna reportaža“¹⁷, „Odgonetanje“¹⁸, „Istorija

¹¹ Istraživanje pod nazivom „Programski i medijski status RTS-a kao javnog servisa u auditorijumu“, autorke Nade Senić i Slavice Josifović obavio je Centar za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma Radio televizije Srbije i objavio jula 2011. godine.

¹² Obrazovno-naučni magazin predstavlja kolaž sačinjen od snimljenih priloga i razgovora i najava iz studija. Bavi se aktuelnim nedeljnim događajima iz sveta nauke i obrazovanja.

¹³ Razgovor sa istaknutim domaćim i stranim naučnim radnicima povodom aktuelnih dečavanja u nauci.

¹⁴ Naučne reportaže, vesti i prilozi koji se stvaraju kod nas i u drugim zemljama sveta i beleže najatraktivnije događaje u svetskoj nauci, sa akcentom na dostignuća naših stručnjaka.

¹⁵ Dugogodišnja, profilisana serija u kojoj je predstavljeno mnoštvo domaćih naučnika iz svih oblasti stvaralaštva.

¹⁶ Poseban vid autorskih emisija Naučnog programa u kojima su pružene mogućnosti dokumentarističkog razmatranja najširih tema, kao što su religija, medicina, istorija, klima, voda, hrana, energija, nacionalna i svetska nauka, migracije, jezik. Poseban akcenat dat je emisijama festivalskog tipa.

¹⁷ Rezervisana šifra za nepredviđene događaje u nauci.

¹⁸ Serijal emisija koje se bave najrazličitijim naučnim temama sa dokumentarističkim predstavljanjem slučajeva/situacija koje temu povezuju sa svakodnevnim životnim problemima/pitanjima.

nauke¹⁹, „Brod Argus“²⁰, „Dobro je znati“²¹, „50 godina Instituta za fiziku“²². Dani u kojima se ove emisije emituju su utorak i četvrtak.

Tabela 3. Emisije Naučne rubrike (1.11.2011-30.11.2011)

Datum	Emisija	Vreme emitovanja
01.11.2011.	Formula uspeha: Institut za fiziku	22.36-22.50
	Odgonetanje: Akutni moždani udar	22.50-23.18
03.11.2011.	Kontekst 21	00.00-00.35
08.11.2011.	Formula uspeha: Institut za fiziku	22.41-22.58
	Nauka 2011: Stresnimo stres	22.58-23.18
10.11.2011.	Kontekst 21	00.15-00.46
15.11.2011.	Naučni intervju: Savremeno tumačenje srpske istorije	12.30-12.56
	Istorija nauke: Sima Lozanić	
	Druga šansa za Argus	19.15-19.36
17.11.2011.	Kontekst 21	23.07-23.35
22.11.2011.	Naučni intervju: Savremeno tumačenje srpske istorije	12.30-13.00
	Istorija nauke: Josif Pančić	22.33-22.44
24.11.2011.	Kontekst 21	22.47-23.20
29.11.2011.	Naučni intervju: Savremeno tumačenje srpske istorije	12.30-13.00
	Istorija nauke: Jovan Cvijić	22.25-22.35
	Dobro je, dobro je znati	22.35-23.05

Učešće naučnog programa, tj. emisija koje su jasno označene kao naučne, bez repriznih termina, u ukupno emitovanom Drugom programu u novembru 2011. godine iznosi 0,84 odsto (Tabela 3). U periodu u kome je rađena analiza programske šeme jedino se obrazovno-naučni magazin „Kontekst 21“ redovno emitovao svakog četvrtka, ali u različito vreme. Dakle, nema stalnih termina i redovnih najava, a to otežava stvaranje stalne publike. Treba imati u vidu da se dnevna, nedeljna, sezonska ili godišnja programska šema pravi sa ciljem da obezbedi najveći broj gledalaca. „Sklapanje programske šeme ima za cilj da se ustanovi ‘redovnost’ gledanja sa čvrsto postavljenim terminima u redosledu emitovanja, na koje gledalac može da se navikne“ (Mek Kvin, 2000: 226). To u slučaju emitovanja naučnog programa Javnog medijskog servisa Srbije nije praksa. Takođe, u vreme zasedanja Skupštine Republike Srbije i prenosa na Drugom kanalu, ove emisije se ne emituju.

Pored postojanja Naučne rubrike i specijalizovanih emisija koje ona pravi, teme iz nauke pokrivaju i druge redakcije u okviru Kulturno-obrazovnog progra-

¹⁹ Popularnom, kratkom formom, prikazuje biografije najvećih umova domaće nauke koji su činili intelektualnu elitu u XIX veku. Serija ima naglašenu obrazovno-naučnu ulogu i trajnu vrednost.

²⁰ Reč je o brodu-laboratoriji „Argus“ koji je vlada nemačke pokrajine Hesens poklonila Republici Srbiji za potrebe praćenja stanja kvaliteta vode reke Dunava i njegovih pritoka.

²¹ Serija „Dobro je znati...“ uključena je u brojne društvene kampanje i akcije vezane za naučnu oblast.

²² Predstavljanje najznačajnijih projekata i laboratorija Instituta za fiziku.

ma. Vesti iz nauke deo su i informativnog programa. Prema rećima odgovornog urednika Ilije Cerovića, u Dnevniku 2 vesti iz nauke se objavljuju kada je reć o velikim otkrićima kao što su: arheološki nalazi, tehnićko-tehnološke inovacije, medicinska dostignuća, Nobelove nagrade, uspeh srpskih naućnika na globalnom nivou i slićno. Objavljuje se ono što mođe da privuće znaćajniju pađnju šireg kruga gledališta, a ne samo stručne javnosti. Retko objavljivanje vesti i priloga iz nauke u Informativnom programu Cerović pravda činjenicom da Javni medijski servis Srbije ima Naućno-obrazovni program i specijalizovane emisije.

Naućna redakcija Javnog medijskog servisa Srbije stvara i društveno angađovane emisije povodom obeleđavanja znaćajnih datuma u svetu nauke na globalnom i lokalnom nivou, a prati i znaćajne nacionalne akcije.

U radu Naućne redakcije Javnog medijskog servisa Srbije znaćajna je saradnja sa domaćim i međunarodnim naućnim festivalima. Od 2007. godine novinari redakcije prate festival nauke „Cheltenham Science Festival“ u Velikoj Britaniji i u saradnji sa Britanskim savetom u Beogradu realizuju dve polusatne emisije o festivalu i takmićenju za izbor najboljeg mladog komunikatora nauke „FameLab“. Naućna redakcija prati i Festival nauke u Beogradu od 1999. godine. Redakcija realizuje hronike Festivala nauke.

Naućni program Radio Beograda

Mesto i zastupljenost tema iz nauke na Radio Beogradu²³ na prvom mestu uslovljeni su programom. Naime, Radio Beograd organizovan je na naćelu podele na razlićite programe. Prvi program je informativno-politićkog karaktera, Drugi program je specijalizovani kanal kulture, umetnosti, nauke i obrazovanja, a Treći program je posvećen nauci i teoriji. Već pri ovom prvom profilisanju programa uoćava se da se ćak dva programa deklariraju kao programi posvećeni nauci. Prema rećima Đorđa Malavrazića, glavnog i odgovornog urednika Drugog programa, glavna deviza ovog programa glasi: „elitizam za sve“. Reć je o programu koji mnoge teške teme oblikuje na medijski atraktivan naćin, kroz dijaloge, dokumentarni materijal i vesti. Preovlađuju razgovori novinara sa najistaknutijim ćlanovima naućne zajednice. Voditelji emisija „Solaris“ i „Put u reći“ su ljudi iz sveta nauke. Razlika u odnosu na Treći program je u pristupu, jer se na Trećem programu daju iskljućivo monološki, spikerski ćitani tekstovi, kađe u intervjuu za potrebe ovog rada Đordje Malavrazić. Radio Beograd 2 nema posebnu naućnu redakciju, već se naućne teme obradjuju u emisijama drugih redakcija²⁴. Naućne teme najviše su zastupljene u emisijama Obrazovne redakcije: „Gozba“²⁵, „Digitalne ikone“²⁶,

²³ Radio Beograd deo je RTS-a, odnosno Javnog medijskog servisa Srbije. Radio Beograd ima ćetiri programa na tri kanala: Prvi program, Drugi i Treći program na jednom kanalu i Program 202.

²⁴ Drugi program ima šest redakcija: Kulturno-umetnićku, Obrazovnu, Muzićku, Svetsku scenu i susedne kulture, Dokumentarno-politićku i Dramsku.

²⁵ Emisija posvećena filozofiji.

²⁶ Emisija o digitalnom svetu i novim tehnologijama.

“Solaris”²⁷, “Put u reči”²⁸ i “Riznica”²⁹. U dokumentarnoj seriji “Govori da bih te video” ponekad se emituju portreti naučnika i razgovori sa njima, teme iz društvenih nauka obradjuju se u emisiji “Agora”, a teme iz sociologije u emisiji “Stepenik”. Emisije Kulturno-umetničke redakcije koje se bave naučnim temama su “Kulturni krugovi” (ponekad se bave pitanjima iz nauke o književnosti) i “Znakovi” (prezentuju se teme iz istorije umetnosti). U okviru Muzičke redakcije izrazito muzikološki karakter ima emisija “Kako slušati muziku”, a dramska serija “Zvezdani časovi” ima u svom fondu veliki broj emisija posvećenih našim i svetskim velikanima nauke, o čijim životima i delima govori na popularan način.

Tabela 4. Emisije Radio Beograda 2 u kojima se obrađuju naučne teme (1.11.2011-30.11.2011)

Datum	Emisija	Vreme emitovanja
01.11.2011.	Digitalne ikone	09.00-09.55
02.11.2011.	Solaris	09.00-09.55
07.11.2011..	Gozba	09.00-09.55
08.11.2011.	Digitalne ikone	09.00-09.55
09.11.2011.	Solaris	09.00-09.55
14.11.2011..	Gozba	09.00-09.55
15.11.2011.	Digitalne ikone	09.00-09.55
16.11.2011.	Solaris	09.00-09.55
21.11.2011.	Gozba	09.00-09.55
22.11.2011.	Digitalne ikone	09.00-09.55
23.11.2011.	Solaris	09.00-09.55
28.11.2011.	Gozba	09.00-09.55
29.11.2011.	Digitalne ikone	09.00-09.55
30.11.2011.	Solaris	09.00-09.55

U našoj analizi u obzir su uzete one emisije koje redovno, u svakom izdanju, plasiraju naučne teme, dok su iz nje izostavljene one emisije koje ponekad obrađuju teme iz nauke. U novembru 2011. godine u ukupno emitovanom Drugom programu ove emisije su činile 3,3 odsto programa (Tabela 4).

Treći program Radio Beograda je ekskluzivni program koji slušaocima predstavlja sve oblasti ljudskog duha i stvaralaštva u njihovom izvornom vidu. Kako kaže Predrag Šarčević, glavni i odgovorni urednik Trećeg programa, oko dve trećine svih emisija govornog programa spada u domen filozofije i humanističkih disciplina. Program je koncipiran kao tribina teorijskog mišljenja, na kojoj se radovi domaćih i stranih naučnika i filozofa prezentuju slušaocima u izvornom obliku, bez simplifikacije ili popularizacije. Oblasti koje se intenzivno prate su filozofija, sociologija i antropologija, politička teorija, socijalna istorija, studije kulture, feministička i queer teorija, postkolonijalne studije, teorija književnosti, itd. Emisije najčešće nemaju stalne nazive, već su nazivi prigodno izabrani i vezani za suštin-

²⁷ Emisija posvećena prirodnim naukama.

²⁸ Bavi se temama iz lingvistike.

²⁹ Obradjuje teme iz istorije, etnologije, antropologije i muzeologije.

ske odlike teksta i priloga koji su najčešće grupisani u tematske cikluse. Ipak, postoje stalne "šeme", kako ih naziva Šarčević, kao što su: "Tema nedelje", "Studije i ogledi", "Istraživanja", "Refleksije", "Naučna hronika", "Nauka i društvo", "Tribine", "Tribina Trećeg programa", "Naučni skupovi". Uređivačka koncepcija zasniva se na praćenju aktuelnih teorijskih trendova u svetu humanistike, kao i na predstavljanju najvrednijih radova iz aktuelne domaće društveno-naučne produkcije. U prvom planu su teorijska aktuelnost i naučna utemeljenost kada je izbor tema iz nauke u pitanju. U okviru ovog programa, naravno, postoji posebna Redakcija za nauku i političku teoriju. U redakciji nema novinara. Treći program, inače ne zapošljava novinare ni u jednoj svojoj redakciji. Postoje samo urednici, a autori emisija su uvek spoljni saradnici. Redakcija trenutno ima samo odgovornu urednicu. U planu je, prema rečima Predraga Šarčevića, povećanje uticaja programa u regionu (na prostoru bivše Jugoslavije), s obzirom da se program može i tamo slušati putem lajv striminga³⁰. Ovaj program nema mogućnost slušanja preko podkast kanala³¹, ali će tokom 2012. godine to biti moguće za one sadržaje za koje budu plaćena puna autorska prava. Najznačajniji tekstovi emitovani u programu štampaju se u časopisu "Treći program"³².

Prvi program Radio Beograda koji je profilisan kao informativno-politički nema posebnu naučnu redakciju. Ipak, na ovom programu nastoje da prate sve teme vezane za nauku u informativnim emisijama ("Novosti dana", "Dnevnik", "Vesti u 9", "Vesti u 19"). Kako kažu "nema ograničenja, važno je da je vest". Temama iz nauke u pojedinim programskim segmentima bave se emisije "Familiologija", "U središtu pažnje" i "Doživeti stotu". Postoje i emisije gde učestvuju naučnici iz različitih oblasti u skladu sa aktuelnim temama i datumima.

Zaključak

Tema iz nauke ima malo u programu Televizije Beograd. Procenat zastupljenosti naučnih emisija u ukupnom programu u novembru 2011. godine (0, 84 odsto) je nizak u odnosu na neka ranija istraživanja, ali treba imati u vidu da su ovde u obzir uzete samo emisije naučnog programa, dok je u navedenim istraživanjima analiziran obrazovno-naučni program. Treći program Radio Beograda posvećen je nauci i teoriji i on zajedno sa Drugim programom čini da su teme iz nauke na Radio Beogradu i po obimu i po kvalitetu dovoljno zastupljene. Ova oblast deli sudbinu tema iz kulture koje takodje nestaju iz programa, pod uticajem trke za rejtingom koju je sveopšta tabloidizacija i komercijalizacija u medijskom sektoru nametnula i javnom servisu. To

³⁰ Slušanje radijskog programa putem interneta.

³¹ Podkast predstavlja arhiviranje već emitovanog radio programa u vidu audio-fajlova koji su dostupni korisniku u bilo kom trenutku.

³² Predrag Šarčević, glavni i odgovorni urednik Trećeg programa Radio Beograda, istakao je u odgovoru na naše pitanje da je izdavanje i održavanje visokog nivoa kvaliteta časopisa "Treći program" najveći uspeh Trećeg programa Radio Beograda kada je nauka u pitanju.

pokazuju i novija istraživanja televizija u svetu - u istraživačkom izveštaju EUMAP-a³³ pod nazivom "Televizija u Evropi: regulativa, politika i nezavisnost" koji je obuhvatio televizije u 20 evropskih zemalja navodi se:

"Pod pritiskom konkurencije komercijalnih televizijskih stanica, javni radiodifuzni servisi proizvode i emituju sve komercijalniji program i time sve više podsećaju na komercijalne konkurente. Komercijalne televizije prave tabloidne vesti kako bi istovremeno privukli gledaoce i izbegli osetljive teme koje mogu da ugroze njihove poslovne interese" (2005: 72).

I mediji u Srbiji nisu odoleli ovom talasu komercijalizacije sadržaja. Tim pre je značajnija uloga javnog servisa koji ima obavezu da emituje one vrste programa, poput naučnog, koga gotovo da nema u programu komercijalnih televizijskih stanica. Neke zapadnoevropske zemlje u kojima javni servis ima dugu tradiciju imaju veće zahteve kada su pojedine vrste programa u pitanju. Tako sva tri kanala francuske televizije *France Televisions* moraju redovno da emituju emisije o nauci i tehnologiji.

"Iako se mnoge od ovih emisija prikazuju u noćnom terminu, nametanje detaljnog sistema obaveza javnog servisa pomogao je Francuskoj televiziji da osvoji istaknuto mesto na francuskoj medijskoj sceni" ("Televizija u Evropi: regulativa, politika i nezavisnost", istraživački izveštaj, 2005: 58).

Očekivanja od javnog servisa različita su u zapadnoevropskim zemljama od očekivanja u zemljama u tranziciji. Naime, duga tradicija u ispunjavanju misije javnog servisa čini da su i očekivanja velika. U zemljama u tranziciji u kojima je tek nedavno otpočela transformacija državnih televizija u javni servis česti su problemi – pre svih nerazumevanje uloge javnog servisa, ugrožavanje političke i ekonomske nezavisnosti ovih medija, budžetska ograničenja, tehnološke promene, kao i teškoće koje izaziva nasleđe (reč je, naime, o gigantima sa velikim brojem zaposlenih i često zastarelom opremom i tehnologijom koji se teško prilagođavaju novim uslovima). S druge strane, tržište je od osamdesetih godina prošlog veka u zapadnoevropskim zemljama deliberalizovano, što je u krajnjoj liniji dovelo do krize identiteta kada je javni servis u pitanju.

Naučni program RTS-a mogao bi biti jedan od indikatora transformacije RTS-a u medijski servis i njegovog ispunjavanja standarda javnog servisa (raznovrsnost i visok kvalitet) s obzirom na to da je reč o veoma skupom programu namenjenom publici visokih zahteva. Danas je pozicija naučnog programa RTS-a proizvod složenih uticaja među kojima su i oni iz medijskog okruženja Srbije koje sve više podleže komercijalizaciji i tabloidizaciji. Naučni program na RTS-u zadržao je svoje mesto bez obzira na ove procese koji vode ka eroziji kvaliteta. Javni medijski servis Srbije ne odustaje od približavanja nauke publici.

³³ OSI/EU Monitoring and Advocacy Program (Program Instituta za otvoreno društvo za nadgledanje i podršku pristupu Evropskoj uniji).

Literatura

- Canić, Slobodan. 1997. *Naučni program i televizija*. Beograd: Centar za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma Radio televizije Srbije.
- Ilić, Miodrag. 2006. *Rađanje televizijske profesije*. Beograd: Clio.
- Josifović, S. i N. Senić. 2011. *Programski i medijski status RTS-a kao javnog servisa u auditorijumu*. Beograd: Centar za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma Radio televizije Srbije.
- Josifović, Slavica. 2003. *Stavovi gledalaca o obrazovno-naučnim i religijskim sadržajima na Televiziji Beograd*. Beograd: Centar za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma Radio televizije Srbije.
- Martin, Š. i S. Viringa. 2000. *Radio*. Beograd: Clio.
- Matić, Jovanka. 2009. Raznovrsnost TV programa u Srbiji. *Medijski skener*, Novosadska novinarska škola, broj 4, 24-70. Dostupno na: http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2010/07/NS_NS_medijski_skener-1.pdf [27. 12. 2011].
- Matić, Jovanka. 2010. Kome je odgovoran javni servis, *Monitoring medijske scene u Srbiji*, ANEM, publikacija III, 10-16. Dostupno na: <http://www.anem.rs/sr/aktivnostiAnema/monitoring/story/11193/TRE%C4%86A+ANEM+PUBLIKACIJA+%E2%80%9E+MONITORING+MEDIJSKE+SCENE+U+SRBIJI%E2%80%9C.html> [27.12.2011].
- Mek Kvin, Dejvid. 2000. *Televizija*. Beograd: Clio.
- Pešić, M. 1999. *Sociologija I*. Beograd: Institut za političke studije.
- Prajs, M. i M. Reboj. 2002. *Radio-difuzija javnog servisa u tranziciji*. B92: Beograd.
- Rus-Mol, Štefan. 2005. *Novinarstvo*. Beograd: Clio.
- Televizija u Evropi: regulativa, politika i nezavisnost*. 2005. Istraživački izveštaj, OSI/EU Monitoring and Advocacy Program, Beograd: Medija centar
- Uporedna analiza zastupljenosti programskih sadržaja 2009 – 2011*. 2011. Beograd: Republička radio-difuzne agencija. Dostupno na: http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/2266-uporedna_%20analiza_zanrovi_FINAL.pdf [27. 12. 2011].
- Veljanovski, Rade. 2005. *Javni RTV servis u službi građana*. Beograd: Clio.

Anka Mihajlov - Prokopović, Marija Vujović

SCIENCE PROGRAM IN SERBIAN PUBLIC MEDIA SERVICE

Summary: The transformation of Radio Television Serbia into the Serbian public service is a process that is accompanied by many difficulties. Program requirements imposed on this media house are to meet standards of public service by quality and diversity of programmes. The scientific program could therefore be an indicator of the success of this process since it is a very expensive program designed for the high-demanding audience. There is no doubt that the Radio Television Serbia, during its over half-a-century-long history, cultivated the program in order to popula-

rise science and scientific achievements. Today its position is a product of complex influences, including those from the media environment of Serbia that is increasingly subject to tabloidism. However, Serbian public media service is not giving up introducing science to the audience.

Key words: Radio Television Serbia, the public service, science program, program standards